

כניסה לבתי תפילה של דתות אחרות

1. האדם נראה כאילו הוא עובד ע"ז או עוזר לעבודתה בימי היריד.
2. בגמרא מופיע טעם נוסף והוא כי היה צורך להעלות מכס לע"ז באותה עיר, והכסף מיועד לע"ז.

כניסה לבית עבודה זרה

כפי שהזכרנו באחד מהשיעורים הקודמים², לרמב"ם ישנה שיטה ייחודית בפירוש המשנה. את המושג 'עיר שיש בה עבודה זרה' הוא מבאר באופן הבא:

"ולפיכך יש לדעת שכל עיר מערי האומה הנוצרית שיש להם בה במה, רצוני לומר בית תפילתם, אשר הוא בית עבודה זרה בלא ספק, הרי זו העיר אין מותר לעבור בה בכוונה, וכל שכן לדור בה".

הרמב"ם מבין שעיר שיש בה במה, או מקום קבוע של תפילה לעבודה זרה, נקראת עיר שיש בה ע"ז. בימינו הדוגמא הבולטת לכך היא עיר כמו רומא. לפי הרמב"ם החלוקה בין יום אידם ובין עיר שיש בה ע"ז פשוטה ולא מדובר על אותו מקרה.

הרמב"ם מרחיב בפירושו למשנה את ההלכה לא רק כלפי עיר שיש בה ע"ז, אלא גם לגבי כל המקומות המיוחדים לעבודה זרה:

"... ואם זה הוא דין העיר, קל וחומר לדין בית עבודה זרה עצמו, שכמעט אסור להביט בו, וכל שכן לקרב אליו, וכל שכן להיכנס אליו"³ (שם).

כפי שראינו בשיעור שעבר, אחד המגדירים של עבודה זרה לדעת הרמב"ם הינו הפולחן המהווה חלק עיקרי מהדת. יש איסור להיכנס למקום בו מתבצע פולחן של עבודה זרה ויש להימנע מכל סוג של הנאה ממנו. מה הטעם לאיסור הכניסה למקומות אלו?

- ניתן להציע כי הטעם הראשון שהבאנו לעיל בנוגע לאיסור כניסה לעיר שיש בה ע"ז קיים גם כלפי מקום תפילה לע"ז.

פתיחה

המקור לאיסור הכניסה לבתי תפילה של גויים, נמצא במשנה בפרק הראשון במסכתנו:

"עיר שיש בה ע"ז חוצה לה מותר. היה חוצה לה ע"ז תוכה מותר. מהו לילך לשם? בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור, ואם היה יכול להלך בה למקום אחר מותר. עיר שיש בה ע"ז והיו בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות, זה היה מעשה בבית שאן ואמרו חכמים המעוטרות אסורות ושאינן מעוטרות מותרות" (משנה ד).

ממשנה זו נלמדות שתי הלכות שונות בנוגע לעיר שיש בה ע"ז: 1. איסור כניסה והליכה לעיר כזו. 2. איסור קנייה מן החנויות המעוטרות בתוכה.

לכאורה ישנה סתירה בין שתי ההלכות – שהרי, אם ישנו איסור להיכנס לעיר, מדוע בכלל יש צורך לאסור על קנייה מחנויות מסוימות בתוכה?!

נראה כי התשובה לסתירה זו, נעוצה בהבנת המציאות בה חיו היהודים באותה תקופה. נראה כי למרות שהיה איסור להיכנס וכל שכן לגור בעיר שיש בה ע"ז, יהודים רבים גרו בערים כאלו מרצונם או בעל כרחם. לאחר שנוצרה מציאות זו, ויהודים גרו במקומות אלו דרך קבע, נאמרו הלכות נוספות כלפי חנויות ששם עבודה זרה מתנוסס בפתחם.

נראה, כי על המצב הזה כתב הרמב"ם בפירושו למשנה את הדברים הבאים:

"... הרי זו העיר אין מותר לעבור בה בכוונה, וכל שכן לדור בה. אבל ה' מסרנו בידיהם עד שנדור בעריהם בעל כרחנו, לקיים ייעודו הרע 'ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן'".

בתלמוד הבבלי אנו מוצאים הסבר למשנה בדברי התוספתא (א,ג), המבארת כי מדובר בעיר שיש בה יריד לעבודה זרה¹. לאור הסבר זה, ניתן להסביר את האיסור להיכנס לעיר שיש בה יריד של ע"ז בשני דרכים:

1 בשיעורים הראשונים על המסכת עסקנו בדין ימי אידיהם של נכרים. האם דין ימי אידיהם של גויים שווה לדין יריד שאנו דנים בו כעת? מדוע המשניות והגמרא דנות בנפרד בשתי סוגיות אלו?

רש"י (יב:) מסביר שאכן הכוונה בדברי הגמרא 'יריד' זה ליום איד. לא מדובר על שתי סוגיות נפרדות אלא זה בדיוק אותו דיון. תוספות מקשים כפי שאלתנו- מה החילוק בין שני ימים אלו, ולכן הם מסבירים שמדובר לא ביום איד אלא ביום מכס. רוב הראשונים על אתר מתעסקים בשאלת היחס בין יריד ויום

אידם ומציעים מספר הסברים. גם הרמב"ן דוחה את דברי רש"י, ומציע שני הסברים לחילוק בין יום אידם ובין יריד- א. יריד מתחיל ביום איד ונמשך במשך מספר ימים לאחר שיום החג מסתיים. ב. מביא את דברי רב האי שבאמת יריד זה יום אידם, אבל מותר לקנות דברים מסויימים משום דבר האבד.

2 'נצרות – עבודה זרה?' (Beshiv 171)

3 וראה גם את דבריו בהלכות ע"ז יא,ב. דברים דומים לדברי הרמב"ם ראה גם בדברי הש"ך י"ד קמט,א.

מותר ליהנות מעבודה זרה בדרך של ראייה? האם יש בעיה לטייל בערים בעולם ולהנות מהיופי והמיוחד של בתים המשמשים לעבודתה זרה?

הנצי"ב דן בשאלה זו ובדבריו הוא ממקד מתי קיימת בעיה-

"...וכן בעבודת כוכבים עיקר האזהרה אלא בהפנאה ממש שזוהי הסתכלות, אבל ראוי להרחיק שלא לראות כלל..." (העמק שאלה יתרו נ"ב, א).

הנצי"ב מסביר בדבריו כי ראוי להתרחק מעבודה זרה, ומקור דבריו הינו בגמרא שהזכרנו לעיל בדף יז, א (וראה בש"ע י"ד קנ, א).

נראה כי בנקודה זו, ניתן לחלק בין ראייה והבטה: אדם יכול לראות הרבה דברים בעיניים, אך הוא לא חייב להביט בעיון ולהקדיש את מבטו לכל דבר. מדברי הנצי"ב עולה שהאיסור והציווי הוא כנגד הפניית מבט רצינית שמתרכזת בעיטורי העבודה זרה⁴.

בעקבות דברים אלו, מצינו בדברי הפוסקים כי אנשים רבים בגולה נהגו להתרחק כמה שניתן מבתי עבודה זרה:

"וזכרני עוד מימי קטנותי, דכשהיו צריכים לעבור על יד כנסיה מובהקת שלהם היו המבוגרים מאיצים בנו לא להסתכל לשם ולמהר לעבור ובדרך המהירות לומר ג' פעמים שקץ תשקצנו וגו', וכפי הנראה המקור לכך הוא מדברי הרמב"ם אלה, וענין הריצה נפסק בדומה לזה ב"ד סי' קמ"ב סעיף ט' בלעבור תחת אשירה עיי"ש הגם שזה לא דומה ממש לשם עד שיצטרכו לעשות כן גם כאן מעיקרא דדינא, אבל יש משם מקור להריצה בכאן משום מדת חסידות" (שו"ת ציץ אליעזר יד, צא).

קשה להסיק מדברים אלו דברים ברורים הלכה למעשה, אך נראה כי יש כאן אמירה כללית כיצד עלינו לנהוג ביחס למקומות אלו. נראה כי בהחלט ראוי להימנע מלטייל במקומות שהעניין המרכזי הוא הבטה והנאה מעיטורי עבודה זרה. הרבה פעמים אנשים שמטיילים לחו"ל מגיעים למקומות בהם יש עיטורים של בתי ע"ז, וראוי לדעת לשים את הדברים החשובים בעיקר ולא את דברי העבודה זרה.

בתי עבודה זרה בימינו

בשיעורים הקודמים ראינו שכבר בדברי הגמרא, ובהמשך בדברי בעלי התוספות והשו"ע, קיים חילוק בין עובדי עבודה זרה בימי המשנה ובין ימיהם. בהנחה שהנצרות

- אפשרות אחרת היא להבין כי קיים איסור עצמי להכנס למקום זה ואף להתקרב אליו. עקרון דומה אנו מוצאים בגמרא בהמשך (ז). האוסרת להתקרב למרחק ד' אמות מבית ע"ז ומביתה של זונה. ההשוואה בין שני הדברים המאוסים גוררת חובת הרחקה בין אם מדובר משום החשד או משום שאלו מקומות שלא ראוי להיות בסמיכות אליהם.

גם הריטב"א למד מסוגיה זו שיש איסור להכנס לבית שעובדים בו ע"ז:

"...ולפי זה אסור ליכנס לבית ע"ז במקום שאין רגילין הגוים ליכנס לשם אלא לצורך עבודה זרה בלבד, אבל אם יש שם חצר לדון או שדרכן ליכנס שם לעשות צרכיהם או לעבור שם דרך קפנדריא מותר, ואפילו במקום הפסד ממון בלבד... וכל כיוצא בזה מותר לעשותה קפנדריא דקלון הוא..." (יא: ד"ה עיר שיש בה).

הריטב"א אומר שמותר להכנס למקום זה רק אם עושים זאת בדרך קלון. גם למען טובה אישית אסור להכנס לבית ע"ז, לדוגמא- משום הגשמים (ראה יראים סימן קב).

הרחבות לאיסור זה אנו מוצאים מפי חסידי אשכנז כפי שמובא בספר חסידים. בספר חסידים אנו מוצאים קובץ הנהגות והלכות שנוגעות לצורך בריחוק מפני בתי עבודה זרה. במסגרת זו מופיע כי יהודי לא יכנס לבית עבודה זרה או חצר עבודה זרה, והעובר על כך חייב כפרה (סימן תתשנז), יש להמנע מכל דבר שנראה כנתינת כבוד כלפי בית העבודה זרה, וכן אסור שיראה כמסייע לעבודה זרה. בנוסף לכך מופיעים מספר סיפורים בעניין זה:

"כומר אחד היה חייב להיודי כסף, וידע הכומר שלא ילך אחריו לבית התיפלות. וכשהיה הולך לתבוע חובו הלך הנכרי לבית התיפלות ולא רצה היהודי לילך אחריו שם.

איש אחד הלך בבית ע"א ונתחרט ושאל לזרן להורות לו מה לעשות... בכל שנה באותו יום תתענה, וכן עשה. יהודי אחד הלך בחצר בית ע"ז כשיצא שמע בת קול שאמרה 'ואותי השלכת אחרי גוך', והתענה כל ימיו" (סימן תל"ה).

ספר חסידים מעמיד רף יותר גבוה של הרחקות מעבודה זרה. גם כאשר הכניסה לבית ע"ז נעשה כדי לפגוע בגוי (מתחמק מהחזרת החוב) יש בכך איסור. כמו כן גם כניסה לחצר עבודה זרה הינה אסורה.

הבטה והנאה מעבודה זרה

ראינו לעיל את דברי הרמב"ם בפירוש המשנה האומר כי יש איסור להכנס לבית עבודה זרה, וכמעט אסור אף להביט בו. דברי הרמב"ם מעלים לדיון את השאלה האם

4 חילוק דומה בין ראייה להבטה מצינו גם בנוגע לאיסור ההסתכלות בכהנים בשעה שהם מברכים את העם ובאיסור הסתכלות על הקשת.

לפניו הרי יש להם דין של עבודה זרה. בעקבות דבריו אלו
כותב ה'ציץ אליעזר':

"הרי למדנו מפורש מדברי הר"ן דגם לעבודת
הישמעאלים והשתחויתם לנביא השקר שלהם דין
ע"א יש לקדשיהם לכל דבר, וא"כ ברור לפי"ז שגם
בית המסגד שלהם שבו הם מבצעים עבודתם יש
לו ג"כ דין של בית ע"א לכל דבר ואסור ליכנס
לשם..." (שם)

יתכן ולאור הדברים שראינו לעיל, ניתן לחלק בין מעמד
המוסלמים עצמם ובין מעמד בית תפילתם. כלומר, יתכן
ולמסגד יהיה דין בית עבודה זרה אך לא צריך להחמיר
כלפי העובדים. בכל מקרה, וודאי כי הרב עובדיה יוסף לא
מקבל את חילוק זה ומבין שדין אחד יש לעובדים ולמקום
הפולחן.

תפילה במקום עבודה זרה

מציאות שכיחה למי שמטייל מחוץ לארץ ישראל היא
הימצאות צלבים או סממני ע"ז אחרים במקום בו הוא לן.
במקרים אלו יש צורך להסתיר את הצלב ולסלקו מפניו
ורק אז הוא יכול להתפלל בחדרו. אסור להתפלל לפני
הצלב אלא יש לסלקו ולעשות מעשה שמראה על ביטולו.

שאלה אחרת בה נתקלים בחו"ל, הינה בנוגע למקומות
בהם כניסה הפכה להיות בית כנסת. מציאות זו אינה כה
נדירה וניתן להיתקל בה בכל מיני מקומות. הרב משה
פיינשטיין מתייחס לשאלה זו ודעתו אינה נוחה ממנהג
העולם בעניין זה:

"והנה בעצם מה שנהגו בפה אמריקה לעשות
מבית תפילה שלהם לבית הכנסת כאשר ראיתי
בהרבה בתי כנסיות והוא מחמת שסומכים על
המג"א בשם הרא"מ בסי' קנ"ד ס"ק י"ז, וכן ראיתי
במ"ב שם ס"ק מ"ה שכתב וכמדומה שהעולם
נוהגין להקל עי"ש. אין דעתי נוחה מזה דפשוט
שמאוס זה למצוה וכן מבאר שם בבאור הלכה
שבאלו שהעמידו שם אלילים יש לאסור. ולכן
אף שלא באתי לאסור את אלו בתי כנסיות שכבר
נעשו ע"פ הוראת חכמים, וגם בכלל בדיעבד אין
לאסור כדחזינו בלולב שיצא בדיעבד אחר בטול,
אלמא דטעם מאיס למצוה הוא רק דין
דלכתחלה... אבל עכ"פ מפי לא תצא היתר לזה.
אבל בעובדא זו שכבר נחרב ואף הכותלים
הנשארים לא ישארו כמו שהן שצריכים תקון
הרבה ויהיה פנים חדשות להבנין יש מקום
להתיר" (אגרות משה ח"א, מט)

ליבו של האגרות משה אינו יכול לתת היתר לדבר זה
והוא מאוס בשבילו. ההיתר שהוא נותן להלכה הוא רק
כאשר יש שינוי גם בקירות של המבנה וממילא הרי זה

הינה אכן עבודה זרה, יש לבחון האם לאור העקרונות
שראינו בשיעורים אלו ניתן להקל ולומר כי בימינו
עובדיה אינם עובדי ע"ז ממש והאיסור פקע.

הפוסקים שדנו בשאלת כניסה לכנסיות בימינו עסקו
בנקודה זו והעלו שוודאי אין לסמוך על כך, והאיסור
עומד על כנו גם בימינו. כך למשל הרב עובדיה יוסף
נשאל האם מותר לשגריר שהוזמן לטכס אשכבה בכניסה
ללכת לאירוע. בדיון ההלכתי בתשובה היא מתייחס
לשאלה זו ומכריע ללא ספקות שאין להחיל את ההקלות
בעניין זה⁵:

"...וכן כתב הגר"ח פלאג' בשו"ת חיים ביד (סי' כו)
על אודות איזה אנשים מישאל שהלכו לבית ע"ז
ללוות את הקונסול, ונכנסו לבית תפלתם, והאריך
להוכיח איסור זה מהש"ס והפוסקים, וסיים, ואל
יקח לבך לומר שבזמן הזה ליכא ע"ז, כמו שכתבו
הפוסקים לכמה מילי, שזהו רק לגבי הגוים שאין
לדונם ממש כעובדי ע"ז, אבל בית תפלתם המוכן
לפורענות ומקטרים שם לע"ז חשיב בית ע"ז, ולא
יצא מסרך טומאה וסטרא אחרא וכו'. ע"ש. הרי
שאין חילוק בזה בין זמנם לזמנינו..."

(שו"ת יביע אומר ח"ז י"ד יב.)

נראה שהטעם לכך פשוט - גם אם הגויים אינם מאמינים
בכך אלא רק אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, לא כך
הדברים כלפי הכנסיה עצמה. מקום זה הינו מקום מוגדר
לע"ז ויש בו צלמים, וודאי שעלינו להתרחק ממנו.

דיון נוסף המופיע באחרונים נוגע לכניסה למסגדים.
מקובל להלכה בעקבות דברי הרמב"ם בתשובה כי
המוסלמים אינם עובדי עבודה זרה:

"תשובה: אלו הישמעאלים אינם עובדי ע"ז כלל,
וכבר נכרתה מפייהם ומלבם והם מיחדים לאל
יתעלה יחוד כראוי יחוד שאין בו דופ" (סימן תמח).

הרב עובדיה (בתשובה הנ"ל) מביא את מחלוקת הראשונים
בנוגע למעמד הישמעאלים ומכריע שמקובל להלכה
כרמב"ם שהם אינם עובדי ע"ז. בעקבות כך הוא כותב
שאין למסגדי המוסלמים דין של בתי עבודה זרה ולכן
מותר להכנס לתוכם ולהתפלל לתוכם. כך מצינו גם היום
שמתפללים במערת המכפלה (גם באולם יצחק) למרות
שהמקום שימש בעבר ובחלקו גם בימינו כמסגד.

בדבריו, הרב עובדיה מביא את דברי ה'ציץ אליעזר'
החולק עליו. הרב וולדנברג מביא את שיטת הר"ן
בסנהדרין (סא:) שכתב כי למרות שהמוסלמים אינם
הופכים את מוחמד לאלוהות, מכיון שהם משתחוים

כבניין חדש. גם הרב עובדיה יוסף מתלבט בעניין זה. בתחילת דבריו הוא נוטה לאסור ורואה בכך תועבה, לאחר מכן הוא מביא את דברי השואל ומשיב שהתיר וכותב שהיתר זה אינו נראה לו פשוט כלל:

"אך באמת לפע"ד (דברי השואל ומשיב) לולא דברי התוס' י"ל דאדרבה כיון שלעתיד לבא יקויים מ"ש 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד' (צפניה ג, ט), ויהפכו כל בתי ע"ז לבתי מדרשות, וכמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים לענין הקרבנות שהדברים לא יתרפאו רק בהפכן (ע' מורה נבוכים ח"ג פרק מו), לפיכך הבטיח כאן שכל כך יעקר שם ע"ז עד שאפי' בבתי ע"ז יעבדו לשם ה' וכו'. ולדינא נלפע"ד בנ"ד שאין שום דמות וצלם של ע"ז מותר לעשותו בהמד"ר, ולדעתי מצוה היא לקדש שם שמים. עכת"ד. והנה מאי דפשיט"ל למר שבית ע"ז, שעבדו שם ע"ז בקבע, מותר להפכו לבהכ"נ קבוע, לא זכר שר שרבים מהאחרונים ס"ל לאסור בזה..." (יביע אומר ח"ו, אר"ח סימן ז).

השואל ומשיב רואה במעשה זה קידוש שם שמים והוצאת הבית מסיטרא אחרא לקדושה⁶.

אם כן, להלכה הרב פיינשטיין מתיר בדיעבד כל כנסייה ולכתחילה רק במקום שממש בנו את המקום מחדש. הרב עובדיה יוסף מתיר רק כאשר מדובר על כניסה של פרוטסטנטים ולא הכניסו לשם ע"ז ממש (וגם אז ההיתר אינו מרווח).

כפי שראינו, בניגוד לדברים אלו, מצינו בהרבה מקומות בעולם כי המנהג הינו להפוך כנסיות לבתי כנסת במקרים שמקבלים מבנה כזה לטובת הציבור. נראה שסוגיה זו היא עוד אחד ממקרים רבים שראינו במסכת את הבעייתיות בחיים בחברת גויים. כפי שכבר הזכרנו את דברי ר' ישמעאל:

"תניא, רבי ישמעאל אומר: ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן, כיצד? עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו, אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן ושמש שלהן עומד לפניהם, מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: "קרא לך ואכלת מזבחך" (עבודה זרה ח).

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון, תשס"ט
עורך: אביעד בינשטוק

בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il

6 יש לציין כי ה'שואל ומשיב' התיר רק לגבי כניסה של פרוטסטנטים שלפי הרבה שיטות להלכה הם אינם מוגדרים כעובדי עבודה זרה. ראה גם את דבריו בשו"ת יביע אומר ח"ז אר"ח סימן יא אות ב.